

Social Sciences and Humanities (SSH) of the Kharkiv National University of Radio Electronics.

Scientific interests: psychological and pedagogical problems of higher education; philosophical anthropology, philosophical and psychological aspects of inclusive education.

DASHENKOVA Natalia – PhD (Candidate of Philosophical Sciences), Associate Professor, Head at the Department of Social Sciences and Humanities (SSH) of the Kharkiv National University of Radio Electronics.

Scientific interests: philosophical foundations of psychology; psychology of critical thinking; pedagogy of higher education.

MYTSEVA Olha – PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Sciences and Humanities (SSH), Kharkiv National University of Radio Electronics.

Scientific interests: humanitarian foundations of education; pedagogy of higher education.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2026 р.

Стаття прийнята до друку 29.03.2026 р.

УДК 378:37.091.2:159.955

DOI: 10.36550/2415-7988-2026-1-223-646-653

ISSN 2415–7988 (Print) ISSN 2521–1919 (Online)

ПЕТРИК Крістіна –

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0615-5217>
e-mail: crystalbspu@gmail.com

СКЛЯР Ірина –

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності А1 Освітні науки факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1129-2205>
e-mail: irina.s.011010@gmail.com

УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА БАЗІ КОГНІТИВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЗДОБУВАЧІВ

Сучасний освітній процес функціонує в умовах зростання складності когнітивної діяльності здобувачів, що обумовлює необхідність переосмислення підходів до його управління. Актуальність дослідження зумовлена тим, що традиційні моделі управління освітнім процесом не враховують когнітивну різноманітність здобувачів, що призводить до зниження ефективності навчання та нерівномірності освітніх результатів.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та розроблення підходів до управління освітнім процесом на основі когнітивних характеристик здобувачів, що забезпечують підвищення результативності навчальної діяльності.

Методами дослідження виступили аналіз та узагальнення наукової літератури, систематизація когнітивних характеристик здобувачів, структурний аналіз взаємозв'язку між параметрами пізнавальної діяльності та результатами навчання, а також моделювання управлінських рішень.

Основні результати дослідження полягають у визначенні ключових когнітивних характеристик здобувачів, зокрема виконавчих функцій, саморегуляції, когнітивного навантаження та особливостей мислення, які безпосередньо впливають на ефективність освітнього процесу. Встановлено, що невідповідність між цими характеристиками та параметрами освітнього середовища призводить до когнітивного перевантаження або неповної реалізації потенціалу здобувачів.

Обґрунтовано необхідність переходу до когнітивно-орієнтованого підходу в управлінні освітнім процесом, у межах якого управлінські рішення формуються з урахуванням пізнавальних можливостей здобувачів. Розроблено модель управління та дорожню карту її реалізації, що включає етапи діагностики, сегментації, адаптації, реалізації, моніторингу та корекції. Констатовано доцільність інтеграції когнітивних характеристик у систему управління освітнім процесом та визначають перспективи подальших досліджень, пов'язаних з розробленням інструментів їх діагностики та практичного впровадження у діяльність закладів вищої освіти.

Ключові слова: освітній менеджмент, саморегуляція, адаптивні стратегії навчання, аналітичне мислення, інтуїтивне мислення, когнітивна гнучкість.

PETRYK Kristina –

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy, Faculty of Psychological and Pedagogical Education and Arts of Berdyansk State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0615-5217>
e-mail: crystalbspu@gmail.com

SKLIAR Iryna –

Master's Degree Student (Second Level of Higher Education) in Specialty A1 Educational Sciences, Faculty of Psychological and Pedagogical Education and Arts of Berdyansk State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1129-2205>
e-mail: irina.s.011010@gmail.com

MANAGEMENT OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS BASED ON LEARNERS' COGNITIVE CHARACTERISTICS

The contemporary educational process operates under conditions of increasing complexity of learners' cognitive activity, which necessitates a reconsideration of approaches to its management. The relevance of the study is determined by the fact that traditional models of educational process management do not account for the cognitive heterogeneity of learners, which leads to decreased learning effectiveness and uneven educational outcomes.

The aim of the study is to theoretically substantiate and develop approaches to managing the educational process based on learners' cognitive characteristics, which ensure improved learning effectiveness.

The research methods included the analysis and generalization of scientific literature, systematization of learners' cognitive characteristics, structural analysis of the relationship between characteristics of cognitive activity and learning outcomes, as well as the modeling of managerial decisions.

The main results of the study consist in identifying key cognitive characteristics of learners, in particular executive functions, self-regulation, cognitive load, and thinking styles, which directly affect the effectiveness of the educational process. It has been established that a mismatch between these characteristics and the parameters of the educational environment leads to cognitive overload or underutilization of learners' potential.

The necessity of transitioning to a cognitive-oriented approach in educational process management has been substantiated, within which managerial decisions are made taking into account learners' cognitive capacities. A management model and a roadmap for its implementation have been developed, including the stages of diagnosis, segmentation, adaptation, implementation, monitoring, and adjustment. The proposed approach makes it possible to increase learning effectiveness, ensure the adaptability of the educational process, and stabilize learning outcomes. The conclusions of the study confirm the expediency of integrating cognitive characteristics into the system of educational process management and outline prospects for further research related to the development of tools for their diagnosis and practical implementation in higher education institutions.

Key words: educational process management, self-regulation, adaptive learning strategies, analytical thinking, intuitive thinking, cognitive flexibility.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Починаючи з другої декади ХХІ століття, система вищої освіти функціонує в умовах посилення складності освітнього середовища, що зумовлено поєднанням цифровізації, зростання інформаційних потоків та зміни характеру пізнавальної діяльності здобувачів. Освітній процес дедалі більше орієнтується на формування здатності до обробки, інтерпретації та критичного осмислення інформації, що висуває нові вимоги до організації навчання і, відповідно, до системи управління ним. У цих умовах ефективність функціонування закладів вищої освіти визначається не лише змістом освітніх програм, але й здатністю управлінських механізмів враховувати індивідуальні особливості пізнавальної діяльності здобувачів.

Сучасна практика управління освітнім процесом у закладах вищої освіти значною мірою зберігає ознаки стандартизованого підходу, який передбачає уніфіковані моделі організації навчання, однакові темпи засвоєння матеріалу та типізовані форми контролю результатів. Водночас дослідження у галузі когнітивної психології та педагогіки переконливо свідчать про суттєву різноманітність когнітивних характеристик здобувачів, що проявляється у відмінностях швидкості обробки інформації, особливостях мислення, рівнях когнітивного навантаження, здатності до саморегуляції та концентрації уваги. Ігнорування цих відмінностей у процесі управління освітнім процесом призводить до зниження ефективності навчання, формування когнітивного перевантаження та нерівномірності освітніх результатів.

У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема переосмислення управління освітнім процесом як системи, що має інтегрувати психолого-когнітивні характеристики здобувачів у процес прийняття управлінських рішень. Йдеться про перехід від традиційного управління, орієнтованого переважно на організаційно-адміністративні аспекти, до когнітивно-орієнтованого підходу, у межах якого пізнавальні характеристики здобувачів розглядаються як ключовий ресурс підвищення якості освіти. Такий підхід передбачає врахування когнітивної структури

навчальної діяльності при проєктуванні освітніх програм, виборі методів навчання, визначенні навчального навантаження та організації контролю результатів.

Разом з тим, у сучасній практиці функціонування закладів вищої освіти відсутня цілісна управлінська система, яка б системно інтегрувала когнітивні характеристики здобувачів у процес організації освітнього процесу. Наявні підходи здебільшого зосереджуються на окремих педагогічних або психологічних аспектах навчання, не забезпечуючи їх узгодження з управлінськими рішеннями на інституційному рівні. У результаті виникає розрив між когнітивними особливостями здобувачів та практиками управління освітнім процесом, що знижує ефективність навчання та ускладнює досягнення запланованих освітніх результатів. Це обумовлює необхідність розроблення таких підходів до управління освітнім процесом у закладах вищої освіти, які б враховували когнітивні характеристики здобувачів як ключовий фактор підвищення якості освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика управління освітнім процесом у закладах вищої освіти з урахуванням когнітивних характеристик здобувачів перебуває у фокусі сучасних міждисциплінарних досліджень, що поєднують підходи педагогіки, психології та освітнього менеджменту. У межах українського наукового дискурсу значна увага приділяється трансформації управлінських підходів в умовах цифровізації та зростання ролі індивідуалізації навчання. Так, Г. Яковенко розглядає педагогічні умови формування готовності до управлінської діяльності в цифровому середовищі, підкреслюючи значення когнітивних чинників у процесі прийняття управлінських рішень [1]. Подібну позицію демонструють О. Жмурко та Н. Васаженко, які обґрунтовують вплив психологічних механізмів, зокрема емоційного інтелекту, на ефективність управлінських процесів у закладах освіти [2]. У контексті інтеграції когнітивних і нейропсихологічних підходів у системи управління освітою доцільно відзначити дослідження Ю. Старовой, де акцентується на необхідності врахування

когнітивних реакцій суб'єктів освітнього процесу в умовах кризових трансформацій [3].

Важливим напрямом сучасних досліджень є також обґрунтування адаптивного характеру управління освітніми системами. Зокрема, М. Марієнко та Ю. Носенко доводять ефективність персоналізації навчання через впровадження адаптивних технологій, що дозволяє враховувати індивідуальні особливості здобувачів освіти та підвищувати результативність навчального процесу [4]. У цьому ж контексті Г. Єльнікова, М. Жук та С. Кретович розглядають адаптивне управління як механізм забезпечення стійкості освітніх систем, підкреслюючи необхідність урахування індивідуальних характеристик учасників освітнього процесу [5]. Разом із тим В. Курило, М. Починкова та С. Бадер акцентують увагу на формуванні критичного мислення як ключової когнітивної характеристики особистості, що визначає здатність до аналізу інформації, прийняття обґрунтованих рішень та ефективної участі в освітньому процесі [6].

Узагальнення зазначених підходів зумовлює необхідність їх інтеграції на рівні управління освітніми системами. У межах сучасних досліджень освітнього менеджменту В. Крижко, С. Сапожников та О. Балабан обґрунтовують трансформацію управління освітою у XXI столітті, підкреслюючи необхідність урахування індивідуальних і когнітивних характеристик здобувачів як чинника підвищення ефективності управлінських рішень [7].

Разом із тим, окрему групу досліджень становлять праці, присвячені безпосередньо когнітивним характеристикам та їх впливу на освітній процес. Так, у дослідженні В. Балахтар та К. Павленок обґрунтовано значення когнітивно-рефлексивних стратегій як інструменту професійного розвитку та саморегуляції діяльності суб'єктів освітнього процесу [8]. Водночас І. Л. Дибач підкреслює, що когнітивні характеристики можуть виступати важливим фактором управління якістю освітніх послуг, формуючи підґрунтя для прийняття ефективних управлінських рішень [9]. Доповнює ці положення дослідження Н. Коструби та Я. Гошовського, у якому встановлено зв'язок між когнітивними стилями та комунікативною компетентністю студентів, що безпосередньо впливає на результати навчання [10].

Підсумовуючи результати зазначених досліджень, можна засвідчити про зростання інтересу до інтеграції когнітивних характеристик у процес організації навчання та управління ним. Науковці доводять значущість когнітивних, емоційних і рефлексивних факторів для забезпечення ефективності освітнього процесу, а також обґрунтовують необхідність персоналізації та адаптивності освітніх систем. Водночас, незважаючи на наявність значної кількості напрацювань, питання цілісної інтеграції когнітивних характеристик здобувачів у систему управління освітнім процесом у закладах вищої освіти не отримало достатнього відображення у сучасній науковій літературі. Зокрема, відсутні комплексні управлінські моделі, які б поєднували діагностику когнітивних параметрів, їх урахування у процесі прийняття управлінських рішень та оцінювання ефективності освітнього процесу. Це стало поштовхом до проведення дослідження, метою якого є обґрунтування та розроблення підходів до управління освітнім процесом у закладах вищої освіти на основі когнітивних характеристик здобувачів.

Огляд сучасної наукової літератури показав, що, незважаючи на активне дослідження когнітивних характеристик здобувачів та адаптивних підходів в освіті, недостатньо розкритим залишається питання їх системної інтеграції в управління освітнім процесом у закладах вищої освіти та розроблення практичних управлінських механізмів реалізації такого підходу.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та розроблення підходів до управління освітнім процесом у закладах вищої освіти на основі когнітивних характеристик здобувачів, що забезпечують підвищення ефективності навчальної діяльності та якості освітніх результатів.

Для досягнення цієї мети визначено такі завдання:

1. Проаналізувати сучасні підходи до управління освітнім процесом у закладах вищої освіти та визначити їх обмеження у контексті врахування когнітивних характеристик здобувачів.
2. Охарактеризувати когнітивні характеристики здобувачів та дослідити їх вплив на ефективність освітнього процесу.
3. Обґрунтувати та розробити модель (дорожню карту) управління освітнім процесом у закладах вищої освіти на основі когнітивних характеристик здобувачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освітній процес у сучасних умовах перестає бути лише системою передачі знань і дедалі більше набуває ознак складної когнітивної взаємодії між змістом навчання та здобувачами вищої освіти. Зростання обсягів інформації, ускладнення її структури, а також активне впровадження цифрових технологій змінюють сам характер пізнавальної діяльності. У цих умовах здобувачі не просто засвоюють матеріал, а постійно здійснюють його відбір, інтерпретацію та оцінювання, що суттєво підвищує вимоги до їхніх когнітивних можливостей.

Традиційна модель управління освітнім процесом, яка базується на уніфікації та стандартизації, не здатна повною мірою врахувати ці зміни. Однакові темпи навчання, типізовані форми подачі інформації та єдині критерії оцінювання формально забезпечують керованість системи, проте не відображають реальної різномірності пізнавальної діяльності здобувачів. У результаті виникає ситуація, за якої частина здобувачів функціонує в умовах когнітивного перевантаження, тоді як інша не досягає власного інтелектуального потенціалу через недостатню складність або невідповідність освітнього середовища.

Когнітивна структура навчальної діяльності здобувачів є багатовимірною і включає такі компоненти, як виконавчі функції, саморегуляція, особливості мислення та здатність до обробки інформації. Саме ці характеристики визначають не лише темп засвоєння знань, а й здатність до їхнього застосування у нових ситуаціях. Особливе значення мають виконавчі функції, які забезпечують планування, контроль і корекцію пізнавальної діяльності, формуючи внутрішній механізм організації навчання [11; 12]. Нерівномірність розвитку цих функцій зумовлює відмінності у результатах навчання навіть за однакових умов організації освітнього процесу.

Водночас не менш важливою складовою є здатність до саморегуляції, яка дозволяє здобувачам самостійно визначати цілі навчання, обирати стратегії їх досягнення та оцінювати отримані результати. У

сучасному освітньому середовищі саме саморегуляція виступає тим механізмом, що поєднує когнітивні можливості здобувача з вимогами освітнього процесу [13, р. 2]. За її відсутності навіть високий рівень інтелектуальних здібностей не гарантує ефективного навчання.

Суттєвого впливу на когнітивну діяльність набувають цифрові технології, які змінюють спосіб взаємодії здобувачів з інформацією. Використання інструментів штучного інтелекту трансформує структуру пізнавальної діяльності: частина операцій автоматизується, тоді як зростає роль критичного аналізу, інтерпретації та оцінювання інформації [14; 15]. У результаті формується новий тип когнітивної поведінки, який не узгоджується з традиційними підходами до організації навчання, орієнтованими переважно на відтворення знань.

З огляду на зазначене, взаємозв'язок між когнітивними характеристиками здобувачів та ефективністю освітнього процесу можна узагальнити у вигляді послідовності, представленої на Рисунку 1.

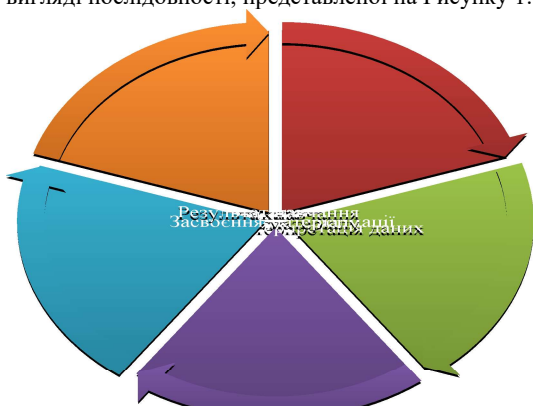

Рис. 1. Взаємозв'язок когнітивних характеристик здобувачів та результативності освітнього процесу
Джерело: власна розробка авторів.

Кожний етап пізнавальної діяльності опосередковується індивідуальними когнітивними характеристиками здобувачів, що визначає варіативність освітніх результатів. Саме на цьому рівні формується основна причина неефективності уніфікованих моделей управління, які не враховують відмінності у перебігу цих процесів.

Важливо також враховувати, що когнітивна діяльність здобувачів поєднує як аналітичні, так і інтуїтивні компоненти мислення. Аналітичний компонент забезпечує глибоку обробку інформації, тоді як інтуїтивний дозволяє швидко орієнтуватися у складних навчальних ситуаціях. Баланс між ними визначає гнучкість пізнавальної діяльності, однак його порушення знижує ефективність навчання [16, р. 53].

Таким чином, сучасні умови функціонування закладів вищої освіти обумовлюють необхідність переосмислення управління освітнім процесом як системи, що має враховувати когнітивні характеристики здобувачів. Йдеться не лише про адаптацію окремих елементів навчання, а про зміну самої логіки управління, у межах якої когнітивні параметри стають ключовим орієнтиром прийняття рішень.

Когнітивна структура навчальної діяльності не є однорідною, вона поєднує декілька взаємопов'язаних компонентів, кожен з яких виконує окрему функцію у

процесі засвоєння знань. Чільне місце серед них посідають виконавчі функції, які забезпечують здатність до планування, організації та контролю пізнавальної діяльності [17, р. 3]. Саме вони визначають, наскільки здобувач вищої освіти здатен структурувати навчальний матеріал, утримувати увагу та коригувати власні дії відповідно до поставлених завдань. Нерівномірність розвитку цих функцій призводить до суттєвих відмінностей у результатах навчання навіть за однакових умов, що підтверджує їхню системоутворюючу роль [12, р. 1654].

Не менш важливою складовою є саморегуляція, яка виступає своєрідним «механізмом зв'язку» між когнітивними можливостями здобувача та вимогами освітнього процесу. Вона охоплює здатність до постановки цілей, вибору стратегій навчання, контролю результатів та їх подальшого коригування. У сучасному освітньому середовищі саме саморегуляція визначає рівень автономності здобувача, його здатність ефективно функціонувати в умовах невизначеності та високої інформаційної насиченості [13, р. 3]. За відсутності сформованих навичок саморегуляції навіть високий рівень інтелектуальних здібностей не гарантує стабільних результатів навчання.

Окремий вимір когнітивної діяльності пов'язаний із рівнем когнітивного навантаження, який визначає межі ефективної обробки інформації. Надмірна складність навчального матеріалу або його неструктурованість призводить до перевантаження, що проявляється у втраті уваги, зниженні мотивації та погіршенні якості засвоєння знань. Водночас недостатній рівень навантаження не стимулює розвиток пізнавальних процесів і обмежує інтелектуальний розвиток здобувачів. Таким чином, ефективність освітнього процесу безпосередньо залежить від здатності забезпечити баланс між складністю навчального матеріалу та когнітивними можливостями його сприйняття [17, р. 4].

Важливу роль у структурі когнітивної діяльності відіграє також тип мислення, зокрема співвідношення аналітичних та інтуїтивних компонентів. Аналітичне мислення забезпечує глибоке розуміння та систематизацію інформації, тоді як інтуїтивне дозволяє швидко приймати рішення у ситуаціях обмеженого часу або неповної інформації. Поєднання цих компонентів створює передумови для гнучкої пізнавальної діяльності, однак їхня диспропорція може призводити до помилок або поверхневого засвоєння матеріалу [16, р. 68].

Суттєвого значення набуває також вплив цифрових технологій на когнітивні процеси здобувачів. Використання інструментів штучного інтелекту змінює характер взаємодії з інформацією: частина операцій автоматизується, що знижує навантаження на пам'ять і увагу, але водночас підвищує вимоги до здатності аналізувати, оцінювати та критично осмислювати отримані дані [14; 15]. У таких умовах когнітивні характеристики здобувачів набувають ще більшої ваги, оскільки саме вони визначають, наскільки ефективно можуть бути використані можливості сучасного освітнього середовища. З метою узагальнення взаємозв'язку між основними когнітивними характеристиками та їх впливом на освітній процес доцільно представити їх у структурованому вигляді (табл. 1).

Таблиця 1.

Когнітивні характеристики здобувачів та їх вплив на освітній процес

Когнітивна характеристика	Зміст	Вплив на освітній процес
Виконавчі функції	Виконавчі функції охоплюють здатність до планування, контролю та регуляції власної діяльності у процесі навчання.	Визначають здатність здобувачів ефективно організувати навчальну діяльність та досягати поставлених освітніх цілей.
Саморегуляція	Саморегуляція передбачає здатність здобувачів самостійно формулювати навчальні цілі, контролювати процес їх досягнення та оцінювати отримані результати.	Забезпечує автономність навчальної діяльності та підвищує адаптивність здобувачів до змін освітнього середовища.
Когнітивне навантаження	Когнітивне навантаження характеризує обсяг та складність інформації, яку здобувачі мають опрацювати у процесі навчання.	Оптимальний рівень когнітивного навантаження сприяє ефективному засвоєнню матеріалу, тоді як перевищення або недостатність знижує результативність навчання.
Тип мислення	Тип мислення відображає переважання аналітичного або інтуїтивного способу обробки інформації здобувачами.	Впливає на спосіб сприйняття, інтерпретації та використання навчальної інформації у різних освітніх ситуаціях.
Критичне мислення	Критичне мислення передбачає здатність здобувачів аналізувати, оцінювати та інтерпретувати інформацію на основі логічних і доказових підходів.	Формує якість навчальних результатів та забезпечує здатність до обґрунтованого прийняття рішень.

Джерело: власна розробка авторів.

Тож, кожна когнітивна характеристика виконує окрему функцію, однак у сукупності вони формують єдину систему, яка визначає ефективність освітнього процесу. Ігнорування хоча б одного з цих компонентів призводить до порушення цілісності пізнавальної діяльності та зниження результативності навчання.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що вплив когнітивних характеристик здобувачів на освітній процес має системний характер і реалізується через взаємодію кількох рівнів пізнавальної діяльності. Саме ця взаємодія визначає не лише індивідуальні результати навчання, але й загальну ефективність освітньої системи. Врахування цього аспекту відкриває можливість переходу від опису когнітивних характеристик до їх використання як інструменту управління, що і зумовлює необхідність розроблення когнітивно-орієнтованої моделі управління освітнім процесом.

Послідовний аналіз трансформації освітнього процесу та ролі когнітивних характеристик здобувачів дозволяє перейти до вирішення ключового завдання дослідження – розроблення такої моделі управління, яка не лише враховує когнітивну різноманітність, але й перетворює її на ресурс підвищення ефективності навчання. У цьому контексті управління освітнім процесом доцільно розглядати як систему регулювання когнітивного середовища, у межах якої параметри навчання узгоджуються з пізнавальними можливостями здобувачів.

Сучасні підходи до управління, попри їхню формальну ефективність, здебільшого мають поверхневий характер [11; 15; 16]. Вони фіксують результати навчання, але не працюють з причинами їх формування. Натомість когнітивно-орієнтований підхід передбачає зміну логіки управління: від оцінювання результату – до управління процесом його формування [18, р. 7]. Це означає, що у центрі управлінських рішень опиняються не лише освітні показники, а й когнітивні характеристики здобувачів, які визначають траєкторію їх навчальної діяльності. Узагальнення отриманих результатів дозволило сформувати модель когнітивно-орієнтованого управління освітнім процесом, що представлена на Рисунку 2.

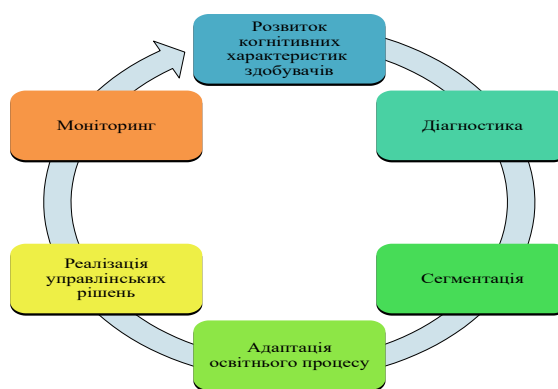

Рис. 2. Модель когнітивно-орієнтованого управління освітнім процесом

Джерело: власна розробка авторів.

Слід сказати, що запропонована модель має послідовну та циклічну структуру. Вихідною точкою виступають когнітивні характеристики здобувачів, які визначають можливості та обмеження навчальної діяльності. На етапі діагностики здійснюється оцінювання ключових параметрів пізнавальної діяльності, зокрема рівня розвитку виконавчих функцій, здатності до саморегуляції та особливостей мислення. Це дозволяє сформувати цілісне уявлення про когнітивний профіль здобувачів.

Наступним кроком є сегментація, яка передбачає групування здобувачів за подібними когнітивними характеристиками. Такий підхід дозволяє відійти від уніфікованого навчання та створити передумови для диференціації освітнього процесу. Етап адаптації полягає в узгодженні змісту, методів і темпів навчання з когнітивними можливостями здобувачів, що забезпечує оптимізацію навчального навантаження та підвищення ефективності засвоєння матеріалу.

Реалізація управлінських рішень передбачає практичне впровадження змін у освітній процес, включаючи модифікацію навчальних програм, форм організації навчання та методів контролю. Важливим елементом моделі є моніторинг, який дозволяє оцінити результати навчання та виявити відхилення від запланованих показників. Завершальним етапом виступає корекція, що забезпечує внесення змін у управлінські рішення з урахуванням отриманих

результатів, формуючи таким чином замкнений цикл управління.

З метою конкретизації практичної реалізації моделі доцільно представити її у вигляді дорожньої

карти, що відображає послідовність управлінських дій та їх результатів (табл. 2).

Таблиця 2.

Дорожня карта управління освітнім процесом на основі когнітивних характеристик здобувачів

Етап	Зміст	Управлінський результат
Діагностика	Діагностика передбачає системне оцінювання когнітивних характеристик здобувачів, зокрема рівня розвитку виконавчих функцій, саморегуляції та особливостей мислення.	Результатом є формування об'єктивного уявлення про когнітивні профілі здобувачів.
Сегментація	Сегментація полягає у групуванні здобувачів за подібними когнітивними характеристиками та навчальними можливостями.	Забезпечує створення диференційованих груп для більш ефективної організації навчального процесу.
Адаптація	Адаптація передбачає узгодження змісту, методів і темпів навчання з когнітивними можливостями здобувачів.	Дозволяє оптимізувати навчальне навантаження та підвищити якість засвоєння навчального матеріалу.
Реалізація	Реалізація полягає у впровадженні адаптованих управлінських рішень у практику освітнього процесу.	Результатом є підвищення ефективності навчальної діяльності та залученості здобувачів.
Моніторинг	Моніторинг передбачає регулярне оцінювання результатів навчання та аналіз їх відповідності поставленим цілям.	Дозволяє своєчасно виявляти відхилення у навчальному процесі.

Джерело: власна розробка авторів.

Отже, кожен етап має чітко визначену функцію та орієнтований на досягнення конкретного управлінського результату. Особливістю запропонованої дорожньої карти є її циклічність, що забезпечує безперервне вдосконалення освітнього процесу та адаптацію до змін когнітивних характеристик здобувачів.

Реалізація когнітивно-орієнтованої моделі управління дозволяє усунути ключові обмеження традиційних підходів, зокрема знизити рівень когнітивного перевантаження, підвищити рівень залученості здобувачів та забезпечити більш рівномірні результати навчання. Крім того, вона створює умови для переходу до персоналізованого освітнього процесу, у межах якого кожен здобувач отримує можливість реалізувати власний когнітивний потенціал.

Таким чином, запропонована модель управління освітнім процесом на основі когнітивних характеристик здобувачів виступає не лише теоретичним узагальненням, але й практичним інструментом, здатним підвищити ефективність функціонування закладів вищої освіти в умовах сучасних викликів.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Сучасний освітній процес у закладах вищої освіти функціонує в умовах зростання складності пізнавальної діяльності, що обумовлює необхідність переосмислення підходів до його управління. У ході дослідження встановлено, що традиційні моделі організації навчання не забезпечують належного рівня ефективності, оскільки не враховують когнітивну різномірність здобувачів та особливості їхньої взаємодії з навчальною інформацією.

У результаті проведеного аналізу визначено, що когнітивні характеристики здобувачів, зокрема виконавчі функції, саморегуляція, рівень когнітивного навантаження та тип мислення, виступають ключовими факторами, які впливають на результативність освітнього процесу. Виявлено, що саме узгодженість між цими характеристиками та параметрами навчального середовища визначає якість засвоєння знань і стабільність освітніх результатів.

Проведене дослідження дозволило обґрунтувати доцільність переходу до когнітивно-орієнтованого підходу в управлінні освітнім процесом. Запропонована модель та дорожня карта забезпечують можливість системного врахування когнітивних характеристик здобувачів на всіх етапах організації навчання, що створює передумови для підвищення його ефективності та адаптивності. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні практичних інструментів діагностики когнітивних характеристик здобувачів, а також у емпіричній перевірці ефективності запропонованої моделі управління в реальних умовах функціонування закладів вищої освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Яковенко Г. Педагогічні умови формування готовності до управлінської діяльності магістрантів засобами цифрового середовища. *Український педагогічний журнал*. 2025. № 4. С. 89–97. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2025-4-89-97> (дата звернення: 01.04.2026).
2. Жмурко О., Васаженко Н. Психологічні механізми впливу емоційного інтелекту на управлінські процеси в закладах освіти. *Педагогіка безпеки*. 2025. Т. 10. № 2. С. 118–124. DOI: <https://doi.org/10.31649/2524-1079-2025-10-2-118-124> (дата звернення: 01.04.2026).
3. Starova Y. Integration of Emotional Intelligence and Neuropsychological Approaches into Educational Crisis Management. *Challenges and Issues of Modern Science*. 2025. Vol. 4. No. 1. P. 115–121. DOI: <https://doi.org/10.15421/cims.4.302> (дата звернення: 01.04.2026).
4. Marienko M., Nosenko Y., Sukhikh A., Tataurov V., Shyshkina M. Personalization of learning through adaptive technologies in the context of sustainable development of teachers education. *E3S Web of Conferences*. 2020. Vol. 166. P. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016610015> (дата звернення: 01.04.2026).
5. Єльнікова Г., Жук М., Кретович С. Адаптивне управління закладами освіти в умовах воєнного стану в Україні. *Adaptive Management: Theory and Practice. Series Pedagogics*. 2023. Т. 16. № 31. DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-16\(31\)-01](https://doi.org/10.33296/2707-0255-16(31)-01) (дата звернення: 01.04.2026).
6. Курило В. С., Починкова М. М., Бадер С. О. Формування критичного мислення громадян як педагогічна проблема. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Т. 1. № 64. С. 375–382. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/64-1-56> (дата звернення: 01.04.2026).

7. Kryzhko V., Sapozhnykov S., Balaban, O. (2024). Transformations of education management in the XXI century. *European Science*. 2024. № 3(sge30-03). P. 42–53. DOI: <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2024-30-00-024> (дата звернення: 01.04.2026).

8. Балахтар В., Павленок К. Когнітивно-рефлексивні стратегії саморегуляції та професійного зростання викладача: потенціал когнітивно-поведінкового підходу. *Bulletin of Postgraduate Education: collection of scientific papers. Series Social and Behavioral Sciences; Management and Administration*. 2025. Т. 34. № 63. С. 14–32. URL: <https://ojs.uem.edu.ua/index.php/spnma/article/view/892/0> (дата звернення: 01.04.2026).

9. Дибач І. Л. Когнітивні ознаки процесу управління якістю освітніх послуг закладів вищої освіти. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. № 6. Т. 1. С. 51–55. URL: <https://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/12-13.pdf> (дата звернення: 01.04.2026).

10. Kostruba N., Hoshovskiy Y. Cognitive Style and Communicative Competence of Students. *Psychological Prospects Journal*. 2020. № 35. P. 68–82. DOI: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2020-35-68-82> (дата звернення: 01.04.2026).

11. Pretorius L., Heyns M. The global condition of higher education students' executive function research: a scoping review. *Frontiers in Psychology*. 2024. Vol. 17. Article 1636067. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2026.1636067>.

12. Manuhuwa D. M., Snel-de-Boer M., de Graaf J. W., Fleer J. Combining performance-based and self-reported measures of executive functions: are both meaningful in predicting study success in higher education students. *European Journal of Educational Research*. 2024. Vol. 13. No. 4. P. 1647–1663. DOI: <https://doi.org/10.12973/eu-jer.13.4.1647>.

13. Ramos-Galarza C., Obregón J., Lepe-Martínez N., Del Valle M., Guerrero-Tates B., Cruz-Cárdenas J. Cognitive and emotional predictors of self-regulated learning: a structural model based on executive functions, learning strategies, and sense of coherence. *International Journal of Educational Research Open*. 2025. Vol. 9. Article 100528. <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2025.100528>.

14. Li C., Cui H., Hagedorn L. S. The cognitive impact of ChatGPT in higher education: a systematic review of critical and creative thinking outcomes. *Computers and Education: Artificial Intelligence*. 2026. Article 100571. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2026.100571>.

15. Ansari S. R., Qamari I. N. Artificial intelligence and students' cognitive learning outcomes with bibliometric and content analysis for future research agenda. *Discover Education*. 2025. Vol. 4. No. 1. Article 441. <https://doi.org/10.1007/s44217-025-00865-0>.

16. Cera R., Sinclair M. What kind of intuition for what kind of education: a scoping review. *Encyclopaedia*. 2024. Vol. 28. No. 70. P. 53–70. DOI: <https://doi.org/10.6092/issn.1825-8670/19650>.

17. Gkintoni E., Antonopoulou H., Sortwell A., Halkiopoulos C. Challenging cognitive load theory: the role of educational neuroscience and artificial intelligence in redefining learning efficacy. *Brain Sciences*. 2025. Vol. 15, No. 2. Article 203. DOI: <https://doi.org/10.3390/brainsci15020203>.

18. Jaramillo Gómez D. L., Álvarez Maestre A. J., Parada Trujillo A. E., Pérez Fuentes C. A., Bedoya Ortiz D. H., Sanabria Alarcón R. K. Determining factors for the development of critical thinking in higher education. *Journal of Intelligence*. 2025. Vol. 13. No. 6. Article 59. DOI: <https://doi.org/10.3390/jintelligence13060059>.

REFERENCES

1. Yakovenko, H. (2025). Pedagogical conditions for the formation of readiness for managerial activity of master's students by means of a digital environment. *Ukrainian pedagogical journal* – Ukrainian Educational Journal. №4. S. 89–97. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2025-4-89-97> [in Ukrainian]

2. Zhmurko, O., Vasazhenko, N. (2025). Psychological mechanisms of the influence of emotional intelligence on managerial processes in educational institutions. *Pedagogical Safety*. 10(2). S. 118–124. DOI: <https://doi.org/10.31649/2524-1079-2025-10-2-118-124> [in Ukrainian]

3. Starova, Y. (2025). Integration of Emotional Intelligence and Neuropsychological Approaches into Educational Crisis Management. *Challenges and Issues of Modern Science*. 2025. Vol. 4. No. 1. P. 115–121. DOI: <https://doi.org/10.15421/cims.4.302> (дата звернення: 01.04.2026). [in English]

4. Marienko, M., Nosenko, Y., Sukhikh, A., Tataurov, V., Shyshkina, M. (2020). Personalization of learning through adaptive technologies in the context of sustainable development of teachers education. *E3S Web of Conferences*. Vol. 166. P. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016610015> (дата звернення: 01.04.2026). [in English]

5. Yelnykova, H., Zhuk, M., Kretovych, S. (2023). Adaptive management of educational institutions under martial law in Ukraine. *Adaptive Management Theory and Practice Series Pedagogy*. 16(31). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-16\(31\)-01](https://doi.org/10.33296/2707-0255-16(31)-01) [in Ukrainian]

6. Kurylo, V. S., Pochynkova, M. M., Bader, S. O. (2023). Formation of citizens' critical thinking as a pedagogical problem. *Current Issues of Humanities*. 1(64). S. 375–382. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/64-1-56> [in Ukrainian]

7. Kryzhko, V., Sapozhnykov, S., Balaban, O. (2024). Transformations of education management in the XXI century. *European Science*. № 3(sge30-03). P. 42–53. DOI: <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2024-30-00-024> (дата звернення: 01.04.2026). [in English]

8. Balakhtar, V., Pavlenok, K. (2025). Cognitive-reflective strategies of self-regulation and professional growth of teachers: the potential of the cognitive-behavioral approach. *Bulletin of Postgraduate Education Series Social and Behavioral Sciences Management and Administration*. 34(63). S. 14–32. URL: <https://ojs.uem.edu.ua/index.php/spnma/article/view/892/0> [in Ukrainian]

9. Dybach, I. L. (2019). Cognitive characteristics of the quality management process of educational services in higher education institutions. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Herald of Khmelnytskyi National University*. 6(1). S. 51–55. URL: <https://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/12-13.pdf> [in Ukrainian]

10. Kostruba, N., Hoshovskiy, Y. (2020). Cognitive Style and Communicative Competence of Students. *Psychological Prospects Journal*. № 35. P. 68–82. DOI: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2020-35-68-82> (дата звернення: 01.04.2026). [in English]

11. Pretorius, L., Heyns, M. (2024). The global condition of higher education students' executive function research: a scoping review. *Frontiers in Psychology*. Vol. 17. Article 1636067. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2026.1636067>. [in English]

12. Manuhuwa, D. M., Snel-de-Boer, M., de Graaf, J. W., Fleer, J. (2024). Combining performance-based and self-reported measures of executive functions: are both meaningful in predicting study success in higher education students. *European Journal of Educational Research*. Vol. 13. No. 4. P. 1647–1663. DOI: <https://doi.org/10.12973/eu-jer.13.4.1647>. [in English]

13. Ramos-Galarza, C., Obregón, J., Lepe-Martínez, N., Del Valle, M., Guerrero-Tates, B., Cruz-Cárdenas, J. (2025). Cognitive and emotional predictors of self-regulated learning: a structural model based on executive functions, learning strategies, and sense of coherence. *International Journal of*

Educational Research Open. Vol. 9. Article 100528. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2025.100528>. [in English]

14.Li, C., Cui, H., Hagedorn, L. S. (2026). The cognitive impact of ChatGPT in higher education: a systematic review of critical and creative thinking outcomes. Computers and Education: Artificial Intelligence. 2026. Article 100571. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2026.100571>. [in English]

15.Ansari, S. R., Qamari, I. N. (2025). Artificial intelligence and students' cognitive learning outcomes with bibliometric and content analysis for future research agenda. Discover Education. Vol. 4. No. 1. Article 441. DOI: <https://doi.org/10.1007/s44217-025-00865-0>. [in English]

16.Cera, R., Sinclair, M. (2024). What kind of intuition for what kind of education: a scoping review. Encyclopaedia. Vol. 28. No. 70. P. 53–70. DOI: <https://doi.org/10.6092/issn.1825-8670/19650>. [in English]

17.Gkintoni, E., Antonopoulou, H., Sortwell, A., Halkiopoulos, C. (2025). Challenging cognitive load theory: the role of educational neuroscience and artificial intelligence in redefining learning efficacy. Brain Sciences. Vol. 15. No. 2. Article 203. DOI: <https://doi.org/10.3390/brainsci15020203>. [in English]

18.Jaramillo Gómez, D. L., Álvarez Maestre, A. J., Parada Trujillo, A. E., Pérez Fuentes, C. A., Bedoya Ortiz, D. H., Sanabria Alarcón, R. K. (2025). Determining factors for the development of critical thinking in higher education. Journal of Intelligence. Vol. 13. No. 6. Article 59. DOI: <https://doi.org/10.3390/jintelligence13060059>. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ПЕТРИК Крістіна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до інноваційної діяльності, педагогіка партнерства в системі «майбутній учитель початкової школи – здобувач початкової освіти» у процесі вивчення іноземної мови на засадах варіативності.

СКЛЯР Ірина – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності А1 Освітні науки факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: поведінково-орієнтоване управління освітнім середовищем у вищій освіті в умовах цифровізації та кризових трансформацій.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

PETRYK Kristina – PhD in Pedagogy, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy, Faculty of Psychological and Pedagogical Education and Arts, Berdyansk State Pedagogical University.

Scientific interests: Professional training of prospective primary school teachers in innovative practices; partnership-based pedagogy within the «prospective primary school teacher – primary school pupil» framework in the process of foreign language learning based on a flexible approach.

SKLIAR Iryna – Master's Degree Student (Second Level of Higher Education) in Specialty A1 Educational Sciences, Faculty of Psychological and Pedagogical Education and Arts, Berdyansk State Pedagogical University.

Scientific interests: behaviour-oriented management of the educational environment in higher education in the context of digitalisation and transformative crises.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2026 р.

Стаття прийнята до друку 29.03.2026 р.

УДК 378.093.2.091.33 – 027.22:37

DOI: 10.36550/2415-7988-2026-1-223-653-657

ISSN 2415–7988 (Print) ISSN 2521–1919 (Online)

ХАМСЬКА Неліна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології та окремих методик

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5567-9266>

e-mail: nelina88@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ЇХ ДО РОБОТИ В ДИТЯЧИХ ОЗДОРОВЧИХ ЗАКЛАДАХ

У статті обґрунтовано актуальність проблеми особливостей самореалізації студентів у процесі їх підготовки до роботи в дитячих оздоровчих закладах.

Розкрито мету, завдання та зміст інструктивно-методичної практики, спрямованої на підготовку студентів до роботи з дітьми в літніх оздоровчих закладах, а також окреслено її можливості щодо розвитку самореалізації студентів. Обґрунтовано, що позашкільна освіта створює середовище свободи вибору, творчості та практичної діяльності, у якому формується внутрішня мотивація, розкривається індивідуальність і відбувається становлення життєвої позиції особистості. Саме тому самореалізація постає не як окремий результат, а як процес, що супроводжує весь освітній шлях особистості.

Висвітлено практичний досвід організації та проведення цього виду практики. Розкрито технологію самореалізації студентів під час інструктивно-методичної практики, що ґрунтується на таких методологічних підходах, як компетентнісний, гуманістичний, діяльнісний, особистісно орієнтований, студентоцентризований, аксіологічний та акмеологічний. Відповідно до своїх нахилів, інтересів, уподобань і талантів студенти обирають вид діяльності, у якому можуть найповніше проявити себе, самореалізуватися та самоствердитися. Зазначено, що через різноманітні форми і методи роботи студенти здійснюють самомоніторинг, самоцінування, самоорганізацію, самовираження, самовияв, самоствердження, самопрезентацію тощо.

Визначено особливості самореалізації студентів у процесі їх підготовки до роботи в дитячих оздоровчих закладах, зокрема: практичну спрямованість і занурення в реальні умови діяльності, високий рівень емоційної взаємодії, творчий характер діяльності, формування відповідальності та самостійності, інтеграцію особистісного й професійного зростання, а також наявність рефлексивного компонента.

На основі результатів онлайн-опитування студентів узагальнено, що інструктивно-методична практика є дієвим чинником самопізнання, самовизначення, самовдосконалення, саморозвитку та самоутвердження особистості студента, що й забезпечує її самореалізацію.

Ключові слова: позашкільна освіта, практика, досвід, самореалізація, дитячий оздоровчий заклад.